

Anmeldelser og litteraturnyt

Ved direktør, dr.phil. Henrik Becker-Christensen, professor, mag.art. Ole Borre, universitetslektor, cand.mag. Anders Bøgh, fhv. rigsarkivar, dr.phil. Vagn Dybdahl, arkivar, cand.mag. Ib Gejl, arkivar, lic.phil. Hans Schultz Hansen, forskningsstipendiat, cand. mag. et lic.theol. Per Ingesman, forskningsstipendiat, lic.phil. Leon Jespersen, universitetslektor, cand.mag. Per Willemoes Jørgensen, universitetslektor, lic.phil. Knud Knudsen, museumsinspektør, lic.phil. Henrik Skov Kristensen, lektor, mag.art. Carl Kähler, fhv. overarkivar, cand.mag. Finn H. Lauridsen, universitetslektor, fil.dr. Michael Linton, professor, mag.art. Erik Lund, universitetslektor, cand.mag. Jens Chr. Manniche, forskningsstipendiat, cand.mag. Hanne Rimmen Nielsen, universitetslektor, lic.phil. Thorsten Borring Olesen, mag.art. Ny Paludan-Müller, universitetslektor, dr.phil. Finn Stendal Pedersen, professor, dr.phil. Henning Poulsen, forskningsstipendiat, cand.scient. adm. Karsten Ronit, universitetslektor, cand.mag. Axel Kjær Sørensens, kandidatstipendiat, mag.art. Michael F. Wagner.

SAMLEDE FREMSTILLINGER OG STØRRE TIDSPERIODER

Niels Thomsen og Jette D. Söllinge: *De danske aviser 1634-1991. Bind 3 1918-1991*. (Udgivet af Dagspressens Fond, 1991. I kommission hos Odense Universitetsforlag). 836 s.

Trebindsværket om de danske avisers historie fra det første privilegium til at udgive aviser i 1634 og helt frem til de store omvæltninger i efterkrigstidens presse er fuldendt med udsendelsen af sidste bind af Niels Thomsens og Jette Söllinges værk *De danske aviser 1634-1991*.

Første bind er stort set Enevældens pressehistorie på 356 sider. Andet bind er koncentreret omkring Folkestyrets indførelse og partipressen. Det svulmede dramatisk op til 727 sider. Tredie

bind om partipressens sammenbrud og skabelsen af et helt nyt pressesystem er blevet til en fremstilling på 836 sider, ført frem til 1. oktober 1991. Slutafsnittene vil måske her kunne virke abrupte. De er skrevet midt i et udviklingsforløb og har ikke som de analyserende afsnit i de to første bind en afsluttet proces eller begivenhed at slutte på. Den konkrete deadline for værket har pragmatisk afgjort, hvornår der blev sat punktum for denne del af fremstillingen.

Værket har været længere undervejs, end det fremgår af udgivelsesårene 1988-1991. I virkeligheden blev en »førsteudgave« færdiggjort allerede i 1963. Denne version blev blot aldrig trykt. Den var udarbejdet af Niels Thomsen

med udgangspunkt i et materiale, der var tilvejebragt i forbindelse med etableringen af det første danske pressemuseum i Århus, der åbnedes for publikum i 1960. Manuskriptet fra 1963 kom i stedet til at udgøre grundlaget for disputatsen »Dagbladskonkurrencen 1870-1970«, der udkom som et tobindsværk i 1972.

Først ti år efter disputatsens fremlæggelse fik Niels Thomsen fra 1982 igen mulighed for at arbejde med oversigts- og opslagsværket om de danske aviser, nu med kultursociologen og pressehistorikeren Jette D. Söllinge knyttet til projektet.

Arbejdsdelingen for trebindsværket har været, at Söllinge har stået for de bibliografiske data, litteraturhenvisningerne og håndbogsafsnittenes færdiggørelse, medens Thomsen har stået for de økonomiske og statistiske data samt for de sammenfattende afsnit, herunder de omfattende generelle indledninger til tidsperioderne.

Værkets sidste bind udsendes to år senere end planlagt. Arbejdet med ajourføring og kontrol af de mange data har været langt mere tidskrævende, end tilfældet var med de første to bind. Men forfatterne har med stor konsekvens modsat sig pression udefra for at få det sidste bind færdiggjort uden fornøden kontrol. I kraft af denne faglige stædighed er det lykkedes at føre værket helt frem til oktober 1991.

Dermed er også den sidste halve snes års begivenheder, der i så høj grad har omformet dansk presse, kommet på plads med samme minutiøse omhu som et egentligt historisk materiale, der allerede tidligere var bragt på overskuelig og ordnet form.

Denne sidste, nærmest journalistiske, sonde gennem turbulente mediebegivenheder i samtiden giver tredje bind en aktualitetsdimension, der virker fascinerende nu, men som senere

utvivlsomt vil vige for respekt for, at det så tæt på deadline lykkedes at få både det historiske og det aktuelle materiale på ret plads side om side – og stort set i de rette proportioner, hvor omdebatterede disse end kan være for ikke mindst det samtidshistoriske materials vedkommende.

Titlen kan måske for en første betragtning antyde et øjeblik af overmod. For hvem formår at få alle i perioden udkomne aviser og avislignende publikationer indfangt og portrætteret? Næppe andre end akkurat disse to forfattere, for hvem 50 års pressehistorie og ét tusinde aviser blot har været et incitament til at fremelske en systematik, der er imponerende i sin konsekvens, samtidig med at den er udformet på en forbrugervenlig måde. Her er virkelig tale om en nøgle til den danske avisbestand, der åbner for helt nye muligheder for at udnytte det pressehistoriske materiale med et realistisk tidsforbrug.

Uanset om læseren går efter avistyper, tidsperioder eller særlige geografiske områder, herunder også de tidligere danske områder, er værket en indføring, der gør det lettere at udnytte det overvældende materiale på en forstandig måde. Værket er desuden et fint udtryk for, hvor intimt pressens eget liv er forbundet med livet i det omgivende samfund. Vekselvirkningerne er så talrige og mangeartede, at det let bliver fatalt at skildre pressens udvikling uden at inddrage i det mindste hovedtræk af den almene historiske udvikling. I Niels Thomsens 300 sider lange indledende analyser af de enkelte tidsperioders og de enkelte bladdistrikters karakteristika kommer dette samspil frem på en pædagogisk fortræffelig måde, der også gør det muligt at anvende værket til undervisningsbrug i udlandet i forhold til målgrupper, som ikke har det store kendskab til dansk historie.

Den danske avis kommer under lup på en ny måde, både hvad angår avisens ydre og indre liv, især fordi værket ikke kender til »udkantsområder«. Alle provinsens bladdistrikter er trukket frem og behandlet med samme indsigt og interesse som hovedstadsaviserne. Ikke mindst i kraft af dette er værket en guldgrube for enhver lokalhistoriker.

Pressens egne folk har ret naturligt først og fremmest hæftet sig ved, at dette er et meget aktuelt værk, der også indfanger de sidste 20 års udvikling og det »hamskifte«, denne udvikling har medført i dansk presse. Men pressefolk burde også tage ved lære af de lange linier i værket. Her bliver det klart, at enhver avisindsats må indrettes efter tidens specifikke vilkår, og at fremkomsten af talrige elektroniske medier gør det nødvendigt, at redaktionerne finder mere velovervejede og mere konsekvente koncepter for avisindsatsen, end da aviserne stort set var ene om nyheds-, opinions- og underholdningsmarkedet.

Erik Lund

Hans Chr. Bjerg: *»Til fædrelandets forsvaret«. Værnepligten i Danmark gennem tiderne.* (Værnepligtsstyrelsen, 1991). 107 s.

Værnepligtsstyrelsen har fået den gode idé at bede Hans Chr. Bjerg skrive om værnepligtens og udskrivningsvæsenets historie. Det er der kommet en kontant og instruktiv oversigt ud af.

Bjerg præsenterer de forskellige værnesystemer fra det tidlige, ret uorganiserede folkeopbud til det moderne, langt mere komplekse system sammensat af en professionel stående hær, en kadre-hær baseret på værnepligt og et militærforsvar i form af et hjemmeværn.

Bogen følger værnepligten fra dens tidligste form, ledingen, i 1000-tallet

over forskellige former for konskription til indførelsen af den almindelige værnepligt i midten af forrige århundrede. Undervejs tages den tilbagevendende diskussion om værnepligt kontra hvervning op til drøftelse bl.a. set i lyset af den våbenteknologiske udvikling og kongemagtens politiske og militære ambitioner.

Den almindelige værnepligt indførtes som en midlertidig krigsforanstaltning ved anordning af 23. september 1848 og blev lovfæstet året efter umiddelbart før udstedelsen af Grundloven. Det er værd at bemærke, at der trods Grundlovens ord om, at »enhver våbenfør mand er forpligtet til med sin person at bidrage til fædrelandets forsvar«, helt op til 1912 eksisterede undtagelsesbestemmelser, der tilgodeså bestemte grupper (især gejstlige). Og allerede fra 1917 begyndte en ny type undtagelser at gøre sig gældende i form af »civil værnepligt«, senere fulgt op af et egentligt Civilforsvar og tjeneste i udviklingslande. Det er m.a.o. kun i det korte tidsrum 1912-17, at vi i Danmark har haft »den ægte vare«, den almindelige værnepligt!

Bogen slutter med en status omkring 1990. Medens 1970'erne og 1980'erne karakteriseredes af bestræbelserne på at professionalisere forsvaret gennem etablering af et hvervet stampersonel, lægges der nu ved indgangen til 1990'erne vægt på at øge antallet af udskrevne værnepligtige og reducere stampersonellet. Det skyldes naturligvis ikke alene ønsket om at skabe en tættere kontakt mellem folk og værn, men også at det alt i alt er en væsentlig billigere model!

Bjerg kommer godt rundt om sit emne, der slet ikke er så tørt, som man måske umiddelbart skulle tro. Bogens litteraturoversigt giver læseren gode opfølgingsmuligheder, derimod er der ikke blevet råd til registre, og også illu-